

ЗНАЧАЈ ПОЛИЦИЈСКЕ ЕТИКЕ ЗА УГЛЕД ПОЛИЦИЈЕ У ДРУШТВУ

„Свету не прети опасност од људи који чине зло него од оних који то допуштају.”
Алберт Ајнштајн

Сажетак: Правна држава је демократска творевина која се заснива на правној сигурности и владавини права и представља такав облик државе у којој су сви субјекти обавезани правом, а од суштинске важности је да се то односи на државне органе који располажу монополом силе и непосредно задире у сферу људских права.

Пред полицију се као императив од изузетног значаја поставља да њено поступање буде у складу са начелом легалитета. Међутим, безрезервно сматрајући наведено начело као примарно у раду полиције, оно неће бити централна тема овог рада, него је циљ аутора да фокус рада усмери на значај поштовања етичких принципа и стандарда, основних начела демократског рада полиције, као и јачања поверења грађана у полицију у циљу стварања безбедне заједнице са доступном и етички настројеном полицијом која одговорно делује заједно са заједницом на идентификовању и решавању безбедносних проблема.

Кључне речи: полиција, кодекс, етика, полиција у заједници

Полиција као јавни сервис

При извршавању својих дужности у примени права, полиција обавља сложене задатке од највећег значаја за заштиту безбедности грађана и институција сваке државе. У последње време рад полиције усмерен је на ефикасну заштиту и доследно поштовање људских права и слобода, затим на очување јавне безбедности и социјалног мира грађана и на пружање помоћи грађанима када је то потребно. Да би се истакао карактер односа полиција-грађанин, у литератури о људским правима често се наводи синтагма да је полиција организација која „штити грађане” и која је „у служби грађана” (Стевановић[2003] 2012, 83).

* darko.bikarevic@yahoo.com

Као јавни сервис, полиција помаже грађанима да пронађу нестале чланове својих породица и нестале пријатеље, да пронађу нестале и украдене ствари, посредују у решавању породичних и комшијских конфликта, пружа помоћ повређеним лицима, саветује грађане како да заштите своју имовину и да реше одређене проблеме, упозорава их на могуће опасности и предлаже моделе заштите, учествује у отклањању последица поплава, пожара и земљотреса, пружа разне врсте помоћи учесницима у саобраћају и слично. Тиме полиција добија епитет друштвено корисне и неопходне службе, спремне да 24 дневно, 365 дана у години помогне грађанима у решавању њихових проблема. Зато је за грађане важно присуство полицајаца у њиховој околини (Стајић, Мијалковић, и Станаревић 2006, 207).

Најчешћи (најтипичнији) случај када се полиција појављује као сервис грађана јесу управноправни послови. Сврха управних послова јесте брже остваривање одређених законских права и обавеза грађана, путем издавања јавних исправа, укључујући и лична документа (Ристовић 2015, 102).

Да полиција јесте и треба да буде сервис грађана, поред осталог, наведено је као стратешка препорука у Стратегији развоја министарства унутрашњих послова за период 2018–2023. године (Стратегија развоја министарства унутрашњих послова за период 2018–2023. године 2018, т. 2).

Као један од примера да су услуге према грађанима значајно унапређене је увођење одређених сервиса е-Управе.

Актуелне тенденције у полицији програмирају циљеве да примарни задатак полиције буде у функцији служења грађанима, а што захтева професионалан, етичан и хуман однос према целој заједници од стране припадника полиције.

Улога полиције и врсте полицијских послова

Генерално посматрано, улога полиције се састоји у борби против криминала, одржавању јавног реда и мира, заштити и остварењу основних личних права и слобода, пружању подршци владавини права, као и пружању помоћи грађанима у складу са прописима. Прецизније речено, улога полиције се огледа у извршењу полицијских послова прописаних законом, из чега произилази и значај полиције, јер остварујући своју улогу путем обављања полицијских послова, она доприноси остварењу других друштвених и државних циљева (економских, културних, здравствених и сл.).

Врсте полицијских послова дефинисане су одредбама Закона о полицији (Закон о полицији 2016, чл. 30) као матичним законом за поступање полиције.

Полицијски послови су део унутрашњих послова које обавља полиција, применом полицијских овлашћења, мера и радњи.

Полицијски послови се обављају у циљу остваривања безбедносне заштите живота, права и слобода грађана, заштите имовине, као и подршке владавини права.

Полицијски послови, у смислу овог закона, јесу:

1. превенција криминала и унапређење безбедности у заједници
2. откривање и расветљавање кривичних дела, обезбеђивање доказа, њихова анализа, криминалистичко-форензичко вештачење употребом савремених форензичких метода и евиденција и откривање имовине проистекле из кривичног дела
3. откривање и расветљавање прекршаја и привредних преступа
4. откривање и хапшење учинилаца кривичних дела, прекршаја и других лица за којима се трага и привођење надлежним органима
5. одржавање јавног реда и мира, спречавање насиља на спортским приредбама, пружање помоћи у извршењима у складу са законом
6. регулисање, контрола, пружање помоћи и надзор у саобраћају на путевима и други послови из прописа о безбедности саобраћаја
7. обезбеђење одређених јавних скупова, личности, објеката и простора
8. безбедносна заштита одређених личности и објеката
9. контрола државне границе, послови у вези са кретањем и боравком странаца, послови азила, прекограничног криминала, ирегуларних миграција и реадмисије
10. извршавање послова утврђених прописима о оружју, приватном обезбеђењу и детективској делатности
11. безбедносна заштита Министарства
12. извршавање других полицијских послова и задатака утврђених законом и подзаконским актом Министарства донетим на основу овлашћења из закона.

Под полицијским пословима, изузетно, у смислу овог закона, подразумевају се и послови руковођења организационим јединицама у Министарству.

Превенција криминала је немерљива категорија, односно не може се статистички утврдити податак колико је полиција спречила потенцијалних кривичних дела. Резултат полиције на пољу сузбијања криминала, тј. кривичних дела за које се гоњење предузима по службеној дужности је остварен проценат расветљавања кривичних дела која су евидентирана по НН (непознатом) извршиоцу, док је неоправдано запостављен рад полицијских службеника по откритим кривичним делима.

Унапређење безбедности у заједници, прагматски посматрано, представља систем који чине *институционални* (формални) и *ванинституционални* (неформални) облици сарадње полиције и заједнице (Никач 2012, 85–129) а у циљу одржавања повољног стања безбедности.

Правни основ за откривање и расветљавање кривичних дела налази се у Закону о полицији, међутим базични закон за поступање по овом питању је Законик о кривичном поступку (Законик о кривичном поступку 2011, чл. 286 ст. 1) који каже да ако постоје основи сумње да је извршено кривично дело за које се гони по службеној дужности, полиција је дужна да предузме потребне мере да се пронађе учинилац кривичног дела, да се учинилац или саучесник не сакрије или не побегне, да се открију и обезбеде трагови кривичног дела и

предмети који могу послужити као доказ, као и да прикупи сва обавештења која би могла бити од користи за успешно вођење кривичног поступка, а који дефинише и овлашћења полиције у предистражном поступку у циљу реализације наведених дужности.

Криминалистичкофорензичковештачењеупотребомсавременихфорензичких метода и евиденција предвиђено је Законом о кривичном поступку и Законом о полицији, како би софистициране научне методе дале свој допринос у борби против криминала.

Откривање имовине проистекле из кривичног дела има за циљ спречавање стицања противправне имовинске користи и остваривање сврхе генералне превенције, да потенцијални извршиоци одустану од вршења кривичних дела јер неће остварити планирану противправну имовинску корист. Заправо, у складу са правним прописима и судском одлуком којом је утврђено извршење кривичног дела, предузеће се мере на одузимању имовинске користи прибављене кривичним делом.

Откривањем и расветљавањем прекршаја и привредних преступа полиција процесуира извршиоце наведених казnenих дела који спадају у њену надлежност, приводи их надлежним органима чиме остварује своју прекршајну функцију, примењујући Закон о прекршајима.

За послове откривања и хапшења учинилаца кривичних дела и прекршаја и њихово привођење надлежним органима, задужена је полиција наведеним Законом о кривичном поступку и Законом о прекршајима. Друга лица за којима се трага, не морају искључиво бити наведене категорије лица, него и лица која могу дати потребна обавештења о кривичном делу или прекршају, учиниоцу или предметима кривичног дела или прекршаја, као и лица која су пријављена као нестала.

Послови одржавања јавног реда и мира су једни од најосновнијих полицијских послова у свим полицијско правним системима. Законом о јавном реду и миру (Закон о јавном реду и миру 2016, чл. 1) уређује се јавни ред и мир на јавном месту, утврђују се противправна дела против јавног реда и мира, као и начин прикупљања добровољних прилога. Поред прекршаја предвиђено је једно кривично дело – Ометање службеног лица у вршењу службене дужности (Закон о јавном реду и миру 2016, чл. 23). Може се закључити да је извршена наведена инкриминација јер се највише проблемских ситуација може очекивати управо приликом обављања ових послова, уз напомену да је заштитни објекат службено лице надлежних органа, где су поред Министарства унутрашњих послова, као надлежни органи означени комунална полиција, инспекцијски органи и други надлежни органи у складу са законом утврђеним делокругом.

У претходном Закону о полицији послови спречавања насиља на спортским приредбама нису били издвојени као посебни полицијски послови. Законом о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама утврђују се мере за спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама и у вези са спортским приредбама, као и обавезе организатора и

овлашћења надлежних органа у спровођењу тих мера (Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама 2003, чл. 1). Наведени послови у последње време све више завређују пажњу јавности због видљивих последица које су резултат извршених појединих кривичних дела против живота и тела и против имовине, у случају да се благовремено и адекватно не предузму одговарајуће мере и радње на спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.

Полицијска помоћ у извршењима и поступцима вансудског намирења представља полицијске мере и радње којима се обављају послови пружања помоћи у извршењима у складу са законом. Пружање полицијске помоћи у извршењима и поступцима вансудског намирења и пружање полицијске помоћи здравственим радницима, у складу са Законом о полицији, састоји се у савлађивању отпора и отклањању непосредне опасности. Постоје поступања полиције и у складу са Законом о извршењу и обезбеђењу, где се такође ангажује полиција у случају отпора али и на расписивању потернице за извршним дужницима и расписивању објаве за предметима.

Послови регулисања, контроле, пружања помоћи и надзор у саобраћају на путевима и други послови из прописа о безбедности саобраћаја прописани су Законом о безбедности саобраћаја на путевима. Пружање помоћи у саобраћају је пре свега сервисна и услужна функција, а надзор у саобраћају на путевима и други послови из прописа о безбедности саобраћаја суштински не представљају полицијски, већ управно-надзорни посао (Лештанин и Никач 2016, 72–74).

Обезбеђење одређених јавних скупова, личности, објеката и простора спроводи се у складу са одредбама Закона о јавном окупљању који дефинише време, место окупљања, ограничење слободе окупљања, организатора окупљања, пријаву окупљања, спречавање или прекид окупљања, као и мере у случају прекида окупљања.

Послови безбедносне заштите одређених личности и објеката непосредно се обављају у складу са Уредбом о одређивању послова безбедносне заштите одређених лица и објеката којом се одређују послови безбедносне заштите одређених лица и објеката у земљи и иностранству, које непосредно врше министарство надлежно за унутрашње послове, Безбедносно-информативна агенција, Војнобезбедносна агенција, Војна полиција и јединице Војске Србије (Уредба о одређивању послова безбедносне заштите одређених лица и објеката 2010, чл. 1).

Контрола државне границе, послови у вези са кретањем и боравком странаца, послови азила, прекограничног криминала, ирегуларних миграција и реадмисије обављају се у складу са Законом о граничној контроли, Законом о странцима, Законом о азилу и привременој заштити, Законом о управљању миграцијама, а што представља веома осетљиву област за битисање једне државе.

Извршавање послова утврђених прописима о оружју, приватном обезбеђењу и детективској делатности регулисано је Законом о оружју и муницији

којим се уређује набављање, држање, ношење, колекционарство, поправљање, преправљање, промет, посредништво и превоз оружја и муниције (Закон о оружју и муницији 2015, чл. 1), Законом о приватном обезбеђењу којим се уређују обавезно обезбеђење и заштита одређених објеката, послови и рад правних и физичких лица у области приватног обезбеђења, услови за њихово лиценцирање, начин вршења послова и остваривање надзора над њиховим радом (Закон о приватном обезбеђењу 2013, чл. 1) и Законом о детективној делатности којим се уређује рад правних лица, предузетника и физичких лица који врше послове из области делатности пружања детективских услуга, услови за њихово лиценцирање, начин вршења послова и остваривање надзора над њиховим радом (Закон о детективној делатности 2013, чл. 1).

Безбедносна заштита Министарства, најкраће речено, подразумева коришћење и обраду оперативних података одређеног степена тајности у складу са Законом о тајности података и пратећом нормативом која се односи на предметну материју, везано за Министарство унутрашњих послова, односно предузимање прописаних мера и радњи да одређени подаци не дођу у посед неовлашћених лица, чиме би се нанела штета наведеном министарству.

Извршавање других полицијских послова и задатака утврђених законом и подзаконским актом Министарства донетим на основу овлашћења из закона подразумева обављање послова који нису чисто полицијски послови, већ представљају одређену врсту помоћи, услужне делатности другим државним органима и организацијама са јавним овлашћењима (нпр. уручење судских аката и сл.).

Овлашћења којима полиција располаже, како би извршила горе наведене послове, требало би да служе и искључиво су намењена остварењу безбедности грађана и заштити њихових права и слобода зајамчених уставним нормама. Начелно повремено постоји могућност да полиција и њени припадници прекораче или чак злоупотребе полицијска овлашћења, па с тим у вези и наруше једнакост грађана пред законом, када долази до повреде људских права и грађанских слобода.

Један од модалитета да се повећа ниво законитости, професионалности и одговорности полицијских службеника је контрола њиховог рада. Циљ сваког демократског друштва јесте успостављање и функционисање што ефикаснијег механизма контроле, што ће резултирати предузимањем мера одговорности према оним полицијским службеницима који поступају ван законских оквира, а чиме ће се незаконит рад полицијских службеника смањити на минимум, а повећати ниво остварености људских права и слобода.

Циљ, начела и стандарди полицијског поступања

Полиција обавља полицијске послове са циљем и на начин да свакоме обезбеди једнаку заштиту безбедности, права и слобода, примењујући закон и уставно начело владавине права (Закон о полицији 2016, чл. 31).

Обављање полицијских послова заснива се на начелима професионализма, деполитизације, сарадње, економичности и ефикасности, законитости у раду и сразмерности у примени полицијских овлашћења, као и других начела којима је уређено деловање органа државне управе, деловање државних службеника и поступање у управним стварима (Закон о полицији 2016, чл. 32 ст.1).

У обављању полицијских послова дозвољено је примењивати само мере и средства принуде која су утврђена законом и којима се резултат постиже без или са што мање штетних последица по лице према коме се мере предузимају (Закон о полицији 2016, чл. 32 ст.2).

Битно је истаћи да за укључивање државног апарата важи начело да његовој интервенцији има места само када је то изричито утврђено прописима.

При обављању полицијских послова, полиција се придржава утврђених и достигнутих стандарда полицијског поступања, узимајући у обзир међународно опште прихваћене стандарде поступања који се односе на:

1. дужност служења грађанима и заједници
2. одговарање на потребе и очекивања грађана
3. поштовање законитости и сузбијање незаконитости
4. остваривање људских и мањинских права и слобода
5. не дискриминацију при извршавању полицијских задатака
6. сразмерност у употреби средстава принуде
7. забрану мучења и примене нечовечних и понижавајућих поступака
8. пружање помоћи настрадалим лицима
9. придржавање професионалног понашања и интегритета
10. обавезу заштите тајних података
11. обавезу одбијања незаконитих наређења и пријављивања корупције.

Важно је напоменути и указати на озбиљност и штетност деловања корупције која је засигурно сметња функционисању правне државе, као и да се осликава посебна димензија овог типа криминала када у њој узму учешће и државни службеници. „Наведену могућност наводе Марковић и Достих (2020), када кажу да је са глобализацијом, чије је обележје интеграција светских тржишта капитала и технологије, порастао и промет путника и роба преко државних граница и да је због тога повећан ризик од појаве корупције међу државним службеницима овлашћеним за контролу промета путника и роба преко граничних прелаза различитих видова саобраћаја.” (145).

Тако је и Кесић (2017, 82) навео: „Обележја полицијске организације и начин њеног функционисања такође могу створити ризик од коруптивног понашања, будући да истовремено генеришу прилике, ризик од детекције и од кажњавања учинилаца, као и степен задовољства појединаца на радном месту.”

Етика полицијске професије

Етика (Вујаклија 2006, 294–295)¹ полицијске професије у већем делу садржи она правила и норме којима се дефинише и регулише начин понашања на раду и ван рада, дужност чувања личног угледа и угледа Министарства, службени односи са грађанима и дужност пружања помоћи, међусобни односи запослених, лични изглед полицијских службеника и друго, а што је саставни део „полицијских” подзаконских аката.

Тако је у полицији Велике Британије, још 1829. године, било у употреби нешто слично етичком кодексу. Тај документ носио је назив „Поука за престоличку полицију” („*Instruction to Metropolitan Police*”). У њему су, осим стручних, биле изложене и етичке поуке. Доцније је тај (квази)кодекс био прихваћен и у неким прекоморским британским земљама. У Аустралији су, на пример, његове идеје биле изложене у документу објављеном 1870. године под називом „Гесла општег владања чланова полицијских снага” („*Maxims for the General Guidance of Members of the Police Force*”) (Јевтовић 2009, 40).

Знатно уочљивије трагове полицијског морала могуће је открити у деценијама између двају светских ратова. О значајном степену његовог развика у том периоду сведоче разни документи, а пре свих, полицијски етички кодекси и приручници. На пример, у САД је 1928. године израђен први полицијски кодекс, под називом „Наш позорнички кодекс” („*Our' Square deal' code*”). Њиме обухваћену материју садржао је, иначе, и одмах потом објављени приручник у коме су, осим стриктних смерница професионалног (ауторитативног, коректног и ефикасног) поступања, били ригидно дефинисани и стандарди укупног понашања полицајаца. Године 1937. у САД је објављена и Свечана заклетва полицајаца Еф-Би-Ај-а („*FBI Pledge for Law Enforcement Officers*”), у форми постера који је био видно истакнут у полицијским станицама широм те земље (Јевтовић 2009, 41).

Садржину професионалне етике субјеката безбедности примарно чине принципи и ставови о односу према законским обавезама; постојећој, односно потребној организационој структури; интерперсоналним односима (нарочито оних са прерогативима хијерархије и субординације); осећају припадности, лојалности и одговорности колективу; међусобној едукацији, солидарности, толеранцији, помоћи и искрености (Стајић, Мијалковић, и Станаревић 2005, 193).

Установљавањем етичких начела која се односе на жељено понашање и поступање припадника одређених професија, условљено је управо значајем тих професија за друштво у целини, што је свакако случај са полицијском професијом. Један од разлога је свакако могућност примене широког спектра

¹ Етика (грч. *ethos* обичај, *ethike*) фил. део филозофије који проучава и процењује моралне вредности (шта је добро или шта је рђаво, шта треба да буде или шта не треба да буде), порекло и начела моралности (још се зове: *морална филозофија*, *практична филозофија*, *наука о моралу*); *хришћанска етика* наука о моралу основана на хришћанским догмама; *сензуална етика* схватање по којем је „добро” оно што се чулном опажају покаже као такво: радост тренутка.

полицијских овлашћења, а поготово оних којима се задира у приватност грађана, као и могућност дискреционог одлучивања.„На неминовност постојања дискреционе оцене указује Бикаревић (2016), када наводи да законодавац не може предвидети све случајеве који се могу догодити, како би прописао начине њиховог решавања и да се због тога полицији оставља простор у коме она не делује стриктно везана законом, већ има могућност тзв. дискреционе оцене приликом предузимања овлашћења.” (194).

Концепт професионалне етике

Концепт професионалне етике примењује се на све ситуације у којима професионално поступање мора следити и испоштовати садржај моралних правила различитих врста. Професионална етика се разликује у одређеним сегментима за сваку професију, зависно од врсте посла којег обављају њени припадници. Али, свакако да постоји низ стандарда и норми професионалне етике који се могу применити на све или на многе професије.

Под професионалном етиком се подразумева скуп друштвених начела и норми о добру као нарочитој вредности, које припадници одређене професије усвајају као личне критеријуме или правила понашања с обзиром на њихово професионално својство. Професионална етика се назива и професионалним моралом, при чему треба имати у виду да појмови етика и морал нису синоними, мада се користе и на тај начин (Милосављевић 1997, 593). Професионална етика може бити позната и као професионална деонтологија чије је значење уже од значења етике.

Концепт професионалне етике заснива се на идеји да се све професије, без обзира на њихову делатност, морају обављати на најбољи могући начин, без доношења штете корисницима услуга. Дакле, неки од елемената заједничких професионалној етици су, на пример, начело колегијалности, начело одговорности, као и начело оперативности. Сва ова и друга начела успостављена су како би се постигло да сваки професионалац обавља своје активности у складу са правилима и критеријумима које захтева дата професија.

Сврха норми професионалне етике је да постави што јасније смернице понашања припадника професије приликом обављања својих дужности, а што треба да им помогне да стекну и сачувају, како свој лични углед, тако и углед професије којој служе.

Дакле, без обзира о којој професији је реч, сваки професионалац има одговорност да у оквиру својих овлашћења и задатака поступа, што је више могуће, у складу са етичким стандардима.

Саставни део професионалне етике је осећање припадања групи, односно професији, тако да се може рећи да је концепт професионалне етике повезан са специфичностима посматране професије у односу на коју се тај појам користи. Тако на пример поверење и тајност су неки од елемената професионалне етике лекара, а објективно изношење чињеница је неизоставни део професионалне етике научног радника.

Обављање послова и задатака државних субјеката безбедности регулисано је законским и подзаконским прописима чија је свака повреда санкционирана. Међутим, осим правних, припадници професије дужни су да се придржавају и моралних закона, тј. норми професионалне етике. *Скуп норми професионалне етике назива се још и професионални кодекс и може бити у писаној или неписаној форми* (Стајић, Мијалковић, и Станаревић 2005, 191).

Професионални кодекс једним делом представља листу образаца понашања и поступака припадника професије које од њих, независно од правних прописа, очекује друштво и колектив професије (Стајић, Мијалковић, и Станаревић 2005, 196).

Припадници одређених професија, као на пример, лекари, судије, полицајци, полагају заклетву, односно дају свечану изјаву да ће своју дужност обављати доследно у складу са прописима.²

Основни принципи демократског рада полиције

Демократска полиција подразумева да полиција буде и да саму себе сматра одговорном за грађане, њихове представнике, државу и закон (ОЕБС 2007).

Акцент који се у одређивању улоге полиције у демократском друштву ставља на заштиту људских права и осталих демократских вредности не умањује, наравно, значај оних задатака и циљева полиције који су традиционално део њене улоге-очувања јавног реда и мира, сузбијања криминалитета, заштите друштвеног поретка. Може се рећи да суштина очекивања које демократско друштво има од полиције јесте остваривање њених традиционалних задатака на начин који би полицији омогућио да преузме једну од кључних улога у јачању и остваривању темељних принципа и вредности демократског друштва, пре свих-људских права и владавине права (Симовић и Зекавица 2012, 67).

Полицајци ће побољшати легитимност државе уколико у свом свакодневном раду покажу да одговарају на потребе и очекивања јавности и користе ауторитет државе у интересу грађана (ОЕБС 2007).

Основна начела демократског рада полиције су *отвореност и приступачност; реаговање; консултовање, ангажовање и мобилизација заједнице; одговорност и транспарентност* (ОЕБС 2008).

Циљ сваке демократски опредељене државе је да полицијско поступање буде у границама права, односно да обезбеди да обављање полицијских дужности и задатака буде у складу са одредбама позитивних прописа и уз поштовање основних људских права и слобода.

² Полицијски службеници у Републици Србији су дужни да приликом пријема у службу прихвате и потпишу изјаву о дужностима и правима полицијских службеника, што је нормирано чл. 145 Закона о полицији. Начин полагања заклетве полицијских службеника прописао је министар унутрашњих послова доношењем Правилника о начину полагања заклетве полицијских службеника („Службени гласник Републике Србије”, бр. 57/2016) уз важење Правилника о садржају изјаве о правима и дужностима и о начину полагања заклетве полицијских службеника („Службени гласник Републике Србије”, бр. 54/2006) који је донет на основу Закона о полицији из 2005. године („Службени гласник Републике Србије”, бр. 101/2005).

Полиција у заједници

Полазећи управо од грађана, њихових потреба и очекивања, као и од потребе за знатно ефикаснијом борбом против криминалитета, неке земље запада (пре свега, САД, Канада и Велика Британија) започеле су трансформацију класичног модела вршења полицијске улоге и увођење концептуално сасвим новог начина обављања полицијских задатака. Нови приступ, познатији као *концепт полиције у заједници*, требало је да означи прекретницу у односу полиције и грађана и да суштински промени приступ полиције у решавању проблема заједнице. Основна идеја овог концепта јесте сарадња полиције и грађана у решавању основних проблема локалне заједнице, као што су: борба против криминала, редукација страха од криминала код грађана и сузбијање различитих облика друштвених поремећаја. Основна идеја полиције у заједници није нова. Она се јавила већ у првој половини XIX века, тачније у Пиловим (Peel) реформама енглеске полиције из 1829. године. Један од основних циљева те реформе је био приближавање полиције и грађана и развијање њиховог партнерског односа (Зекавица 2005, 86).

Актуелни текст Закона о полицији (Закон о полицији 2016, чл. 27) препознаје „полицију у заједници” и наводи да полиција развија сарадњу и партнерство са грађанима и другим субјектима заједнице у циљу обављања полицијских послова и решавања локалних безбедносних приоритета и координира заједничке интересе и потребу стварања повољног безбедносног амбијента у заједници, односно изградње безбедног демократског друштва.

Као циљ сарадње препознаје се приоритетно решавање проблема присутних на нивоу локалне заједнице.

Даље се наводи да полиција пружа подршку у раду саветодавних тела у оквиру јединица локалне самоуправе за развој превенције криминала и остваривање других безбедносних потреба заједнице.

Подршка се најчешће огледа у одржавању заједничких састанака по протеку одређеног временског периода којом приликом се анализирају безбедносно интересантне појаве и догађаји који су заслужили пажњу шире јавности, као и у доношењу одређених смерница за даљи заједнички рад полиције и заједнице.

Такође, наводи се да полиција развија професионалне капацитете, компетенције и етику полицијских службеника за друштвено одговорно деловање полицијске службе, уз пуно поштовање људских и мањинских права и слобода и заштиту свих рањивих група.

Ближе нормативно уређење „полиције у заједници” уређено је пре доношења наведеног Закона о полицији, 2013. године, када је донета Стратегија полиције у заједници и Акциони план за примену Стратегије полиције у заједници за 2015. и 2016. годину.

Из исте се види опредељење да је полиција у Републици Србији одговорна да полицијске послове обавља у складу са законом, са циљем и на начин

да се сваком обезбеди једнака заштита безбедности, права и слобода, и подржи владавина права.

Полазећи од општег циља који се огледа у ефективном, ефикасном и економичном раду Министарства као савремене, демократске и одговорне полицијске службе која гарантује безбедност и делује као сервис грађана, постављени су стандарди на стварању модерне, професионалне, кадровски оспособљене, јаке, али не насилне полиције.

У актуелној доктрини науке о полицији извршена је периодизација у историјском развоју полиције, где су идентификоване три ере: *политичка ера*, *реформска ера* и *ера полиције у заједници*.

Као основне карактеристике полиције у овој последњој фази развоја наводе се: легитимитет полиције утемељен на подршци грађана, релативно децентрализована организација, квалитет живота и безбедност заједнице, решавање проблема локалне заједнице, партнерство полиције са заједницом, задовољство грађана, превентивни рад полиције, пешачке патроле и друго (Никач 2012, 45–49).

Као важнији *циљеви* полиције у заједници истичу се: унапређење полицијске службе (квалитетније услуге), доступност правде за све, побољшање односа, стратешко партнерство полиције и заједнице, одрживост безбедносних решења и др. Истакнути циљеви остварују се кроз сарадњу са заједницом, решавањем проблема, променама у полицијској организацији и на друге начине (Никач 2012, 85).

Концепт полиције у заједници профилише полицију као доступну и одговорну службу која остварује партнерство са заједницом и самим тим обезбеђује подршку грађана и њихово учешће у идентификовању и решавању безбедносних проблема на нивоу локалне заједнице. То се остварује кроз различите форме као што су: локални савети за безбедност, дани отворених врата, рад са осетљивим друштвеним групама и сл.

Кодекс полицијске етике

У Републици Србији је уочен значај и неопходност постојања етичких норми у раду полиције, што је на основу одредби Закона о полицији (Закон о полицији 2016, чл. 45 ст. 3) резултирало доношењем Кодекса полицијске етике током 2017. године. Претходница наведеног Кодекса полицијске етике је Кодекс полицијске етике из 2006. године, односно Упутство о полицијској етици и начину обављања послова полиције из 2003. године.

Што се тиче међународних аката, за нашу полицију најзначајнији је *Европски кодекс полицијске етике* (СМСЕ, REC/10) на основу којег је и донет наш Кодекс полицијске етике.

Такође, незаобилазни акти у којима су садржана етичка начела из којих се црпе норме за рад и поступање српске полиције су: *Декларација о полицији* (PACE, RES/690) и *Кодекс понашања лица одговорних за примену закона* (UNGA, RES/34/169).

Доношењем Кодекса полицијске етике осликава се приврженост Републике Србије европским вредностима у очувању, заштити и унапређењу људских права и слобода кроз етички приступ деловања проактивне полиције, што је стандардни образац друштва са демократским опредељењем.

Полицијски службеник дужан је да обавља полицијске послове у складу са законом, другим прописима и правилима струке и уз поштовање одредби Кодекса полицијске етике (Закон о полицији 2016, чл. 45 ст. 1).

Полиција, радио чувања и промовисања достојанства и угледа полицијских службеника, кроз подизање њихове свести о значају поштовања етичких принципа и стандарда, као и јачања поверења грађана у рад Министарства унутрашњих послова има Кодекс полицијске етике, који представља скуп правила о етичком поступању полицијских службеника у Министарству, којим се пружа подршка владавини права и који је у складу са Европским кодексом полицијске етике и другим међународним актима који се односе на полицију (Кодекс полицијске етике 2017, чл. 1 ст. 1).

Етичким начелима полицијске професије инсистира се на посвећености службеним обавезама и прихватљивим начинима њиховог обављања. То се испољава обавезама интензивног интересовања за посао и ангажовање на њему, као и напора на стручном изграђивању и напредовању (Субошић 2013, 197).

Како не би изневерила поверење јавности, полиција мора да се придржава кодекса професионалног понашања и да демонстрира професионализам и интегритет (ОЕБС 2007).

Неминовност кодекса о етици потиче из најмање два разлога. Пре свега, постоји константни интерес да се полицијска делатност обавља на нивоу професије. И друго, управо из земаља одакле пристижу критике о злоупотребима полицијских овлашћења стижу и захтеви за побољшањем полицијских стандарда, што посебно треба уважавати, јер интерне злоупотребе доводе до губитка поверења јавности (Кривокапић и Крстић 1995, 374).

Кодекс као правни акт је веома значајан за рад полиције како са становишта јачања демократског капацитета полиције у подршци владавини права, тако и у јачању циљева полиције који се односе на безбедност (нпр. ефикасна борба против криминала, одржавање стабилног јавног реда, боља безбедност саобраћаја, ефикасна заштита државне границе и др.) (Лештанин и Никач 2016, 101).

Закључак

Кључно је питање демократских држава, а и оних које су на путу демократије, на који начин подредити рад полиције контроли путем права, а да при томе полиција буде што ефикаснија у обављању све комплекснијих послова и задатака и на завидном нивоу остварења људских права и слобода.

Република Србија наведено остварује доношењем закона, који дефинишу област рада полиције, уз уважавање међународно прокламованих принци-

па, променом модела рада полиције из традиционалног у „Полицију у заједници” што представља савремен приступ безбедности грађана, друштва и државе који се заснива на унапређивању превентивног рада полиције уз веће учешће грађана у полицијском поступању, као и доношењем и инсистирањем на примени етичких начела у раду полиције.

Полиција у модерним државама треба да кроз успостављена начела и стандарде полицијског поступања и сарадњу са заједницом, јача поверење грађана и заједнице у свој рад, а у циљу остварења повољног стања безбедности грађана, друштва и државе, уз максимално поштовање слобода и права грађана и етичких принципа приликом обављања полицијских послова. С друге стране, без изузетка, непристрасно, професионално и одговорно да предузима све законом прописане мере да се приведу правди извршиоци забрањених дела, чиме ће повећати углед полиције и спремност заједнице на сарадњу без које је тешко остварива улога полиције.

Основни индикатор позитивног или негативног става јавности о полицији је управо полицајац појединац који обавља послове у заједници, који је видљив и који остварује непосредне контакте са грађанима на основу којих се ствара слика јавног мњења о целокупној полицијској организацији.

Одредбе професионалног кодекса указују и обавезују на поштовање личности и достојанства грађана према којима се поступа. Поштовањем наведених одредби побољшава се однос између носилаца професија и грађана, што резултира бољом сарадњом, а самим тим и побољшањем ефикасности у обостраном постизању истих циљева. Зато је неопходно постојање професионалног кодекса, односно његовог успостављања тамо где не постоји, те модификовања сагласно савременим схватањима и трендовима професионалних етика уколико већ постоји.

Поштовање људских права и слобода, као и осталих универзалних вредности је данас стандард у демократском свету. У том смислу правна држава подразумева да државни органи, а посебно апарат принуде-полиција, извршава постављене послове и задатке законито и у интересу грађана уз поштовање етичких начела и стандарда.

Демократски рад полиције подразумева да полиција буде одговорна за своје поступке пред законом и јавношћу.

Да наведено не буде само декларативног карактера, већ основ и императив у поступању припадника полиције, умногоме доприносе механизми контроле полиције чији је превасходни и примарни задатак да полицију држи у границама права и етичког деловања.

У пракси се даје предност законским нормама због санкција које следе уколико се оне прекрше, док кршење етичких норми повлачи дисциплинску одговорност у смислу повреде службене дужности. С тим у вези, потребно је у наредном периоду указивати на значај постојећих кодекса и њихову примену. Пожељно је и неопходно да се припадници полиције приликом вршења полицијских послова руководе принципима законитости, сразмерности и поступно-

сти који су прожети начелом етичности и хуманости, и другим смерницама предвиђеним кодексима своје професије.

Концепт полиције у заједници почива на тези да је безбедност целокупне заједнице основни постулат у раду полиције, што се остварује кроз заједничко деловање полиције и заједнице, а у циљу спречавања негативних појава и сходно томе побољшања квалитета живота.

Садржај обуке која се спроводи у полицији још већу интенцију треба да усмери на усвајању знања о неопходности заједничког деловања полиције и локалне заједнице на постизању повољног стања безбедности и самим тим бољег животног амбијента. Такође, обука треба да буде фокусирана на подизање нивоа свести полицијских службеника да су грађани и полиција на једном истом задатку, задатку очувања безбедне заједнице.

Сврха постојања Кодекса полицијске етике огледа се у подизању свести полицијских службеника о важности поштовања етичких начела и јачање етичнога, односно моралног понашања у непосредном контакту са грађанима на терену.

Он представља звезду водилу у доласку до законитог циља, а уједно служи да обавести јавност о понашању које има право да очекује од полиције.

Литература:

1. Акциони план за примену Стратегије полиције у заједници за 2015. и 2016. годину, „Службени гласник Републике Србије”, бр.70/2015.
2. Бикаревић, Дарко. 2016. „Дискрециона оцена полиције кроз призму употребе средстава принуде.” У *Европске интеграције: правда, слобода и безбедност*, ур. Ђорђе Ђорђевић, 194–210. Београд: Криминалистичко-полицијска академија и Фондација „Ханс Зајдел”.
3. Вујаклија, Милан, Милутин, Станисавац, ур. 2006. *Лексикон страних речи и израза: девето издање*. Београд: Просвета.
4. Закон о азилу и привременој заштити, „Службени гласник Републике Србије”, бр. 24/2018.
5. Закон о безбедности саобраћаја на путевима, „Службени гласник Републике Србије”, бр. 41/2009, 53/2010, 101/2011, 32/2013–одлука УС, 55/2014, 96/2015–др.закон, 9/2016–одлука УС, 24/2018, 41/2018–др.закон, 87/2018, 23/2019 и 128/2020–др.закон.
6. Закон о граничној контроли, „Службени гласник Републике Србије”, бр. 24/2018.
7. Закон о детективској делатности, „Службени гласник Републике Србије”, бр. 104/2013 и 87/2018.
8. Закон о извршењу и обезбеђењу, „Службени гласник Републике Србије”, бр.106/2015, 106/2016–аут.тумачење, 113/2017–аут.тумачење, 54/2019 и 9/2020–аут.тумачење.

9. Законик о кривичном поступку, „Службени гласник Републике Србије”, бр.72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021—одлука УС, 62/2021—одлука УС.
10. Закон о јавном окупљању, „Службени гласник Републике Србије”, бр.6/2016.
11. Закон о јавном реду и миру, „Службени гласник Републике Србије”, бр.6/2016 и 24/2018.
12. Закон о оружју и муницији, „Службени гласник Републике Србије”, бр.20/2015, 10/2019 и 20/2020.
13. Закон о полицији, „Службени гласник Републике Србије”, бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018.
14. Закон о полицији, „Службени гласник Републике Србије”, бр.101/2005.
15. Закон о прекршајима, „Службени гласник Републике Србије”, бр. 65/2013, 13/2016, 98/2016—одлука УС, 91/2019 и 91/2019—др.закон.
16. Закон о приватном обезбеђењу, „Службени гласник Републике Србије”, бр.104/2013, 42/2015 и 87/2018.
17. Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, „Службени гласник Републике Србије”, бр.67/2003, 101/2005—др.закон, 90/2007,72/2009—др.закон, 111/2009, 104/2013—др.закон и 87/2018.
18. Закон о странцима, „Службени гласник Републике Србије”, бр. 24/2018 и 31/2019.
19. Закон о тајности података, „Службени гласник Републике Србије”, бр. 104/2009.
20. Закон о управљању миграцијама, „Службени гласник Републике Србије”, бр. 107/2012.
21. Зекавица, Радомир. 2005. „Сарадња полиције и грађана у оквиру концепта полиција у заједници.” *Безбедност XLVII* (1): 86.
22. Јевтовић, Мирослав. 2009. *Увод у полицијску етику*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
23. Кесић, Зоран. 2017. *Корупција у полицији-криминолошка перспектива*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
24. Кодекс полицијске етике, „Службени гласник Републике Србије”, бр.92/2006.
25. Кодекс полицијске етике, „Службени гласник Републике Србије”, бр.17/2017.
26. Кривокапић, Владимир и Остоја Крстић. 1995. *Криминалистика тактика II*. Београд: Полицијска академија.
27. Лештанин, Бранко, и Жељко Никач. 2016. *Коментар Закона о полицији*. Београд: Пословни биро Д.О.О.
28. Марковић, Дарко М., и Синиша Р.Достић. 2020. „Сузбијање корупције на државној граници—између постојећих и могућих мера.” *Улога друштва и борби против корупције (The role of society in the fight against corruption)*, ур. Јелена Костић и Александар Стевановић, 143–155. Београд: Институт за упоредно право, Институт за криминолошка и социолошка истраживања и Правосудна академија.

29. Милосављевић, Богољуб. 1997. *Наука о полицији*. Београд: Полицијска академија.
30. Никач, Жељко. 2012. *Концепт полиције у заједници и почетна искуства у Србији*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
31. ОЕБС. 2007. „Водич за демократски рад полиције.” *Секретаријат – Полицијски сектор*. <https://www.osce.org/sr/secretariat/23808>(7.10.2021).
32. ОЕБС. 2008. „Добра искуства у изградњи партнерстава између полиције и шире друштвене заједнице.” *Секретаријат – Полицијски сектор*. <https://www.osce.org/files/f/documents/6/b/109916.pdf> (7.10.2021).
33. Parliamentary Assembly of the Council of Europe [PACE], RES/690 (1979), Resolution 690 (1979) Police Declaration, 1979.
34. Правилник о начину полагања заклетве полицијских службеника, „Службени гласник Републике Србије”, бр.57/2016.
35. Правилник о садржају изјаве о правима и дужностима и о начину полагања заклетве полицијских службеника, „Службени гласник Републике Србије”, бр.54/2006.
36. Ристовић, Светлана. 2015. *Полицијски менаџмент-теоријско емпиријске основе*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
37. Симовић, Дарко, и Радомир Зекавица. 2012. *Полиција и људска права*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
38. Стајић, Љубомир, Мијалковић, Саша, и Станаревић, Светлана. 2005. *Безбедносна култура*. Београд: Драганић.
39. Стајић, Љубомир, Мијалковић, Саша, и Станаревић, Светлана. 2006. *Безбедносна култура младих–Како живети безбедно*. Београд: Драганић.
40. Стевановић, Обрад. [2003]2012. *Руковођење у полицији*, друго измењено и допуњено издање. Београд: Полицијска академија. Репринт, Београд: Криминалистичко-полицијска академија. Цитат се односи на репринт.
41. Стратегија полиције у заједници, „Службени гласник Републике Србије”, бр.43/2013.
42. Стратегија развоја министарства унутрашњих послова за период 2018–2023. године, „Службени гласник Републике Србије”, бр.78/2018.
43. Субошић, Дане. 2013. *Организација и послови полиције*, друго, измењено и допуњено издање. Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
44. United Nations General Assembly [UNGA], RES/34/169 (1979), Resolution 34/169 (1979) Code of Conduct for Persons Responsible for Law Enforcement, on 17 December 1979.
45. Упутство о полицијској етици и начину обављања послова полиције, „Службени гласник Републике Србије”, бр.41/2003.
46. Уредба о одређивању послова безбедносне заштите одређених лица и објеката, „Службени гласник Републике Србије”, бр. 72/2010 и 64/2013.
47. Committee of Ministers of the Council of Europe[CMCE], REC/10 (2001), Recommendation 10 (2001) European Code of Police Ethics, on 19 September 2001.

THE IMPORTANCE OF POLICE ETHICS FOR THE REPUTATION OF THE POLICE IN SOCIETY

Summary: Legal state is a democratic creation that is based on legal certainty and rule of law and is a form of state in which all subjects are bound by the law, where it is crucial that this refers to state authorities that have a monopoly over power and directly encroach the sphere of human rights.

Acting according to the principle of legality is brought before the police as an imperative of great importance. Although this principle is, without a doubt, primary in the police work, it will not be the central topic of this paper. The goal of the author is to move focus of the paper towards the importance of adhering to ethical principles and standards, basic principles of democratic work of the police, as well as strengthening trust of citizens in the police in order to create safe community with accessible and ethically inclined police that responsibly act together with the community in identifying and solving security issues.

Key words: police, codex, ethics, the police in community